

A.K.A. Cassius Clay

in memoriam

Marcel Štefančič, jr.

Največji

Muhammad Ali kot film, duh in kost

Osmega marca 1971 se je osem vlomilcev – filadelfijskih profesorjev, učiteljev in socialnih delavcev, mirovnikov, veteranov boja za državljanske pravice, aktivistov, nasprotnikov vietnamske vojne – infiltriralo v prostore FBI-jeve lokalne podružnice v pensilvanijskem mestecu Media in odneslo tajne dokumente, okrog tisoč dosjejev, ki so med drugim razkrinkali COINTELPRO, protiobveščevalni program, s katerim je skušal J. Edgar Hoover diskreditirati in zlomiti »disidentske« organizacije, politike, intelektualce, aktiviste,

novinarje, športnike, hipije, estradnike, feministke, črnce.

Ti dosjeji so pripeljali do odkritij, da je Hoover zlorabljal položaj, da je na veliko prisluškoval, vohljaj za vsemi, s katerimi se ni strinjal, in pri tem uporabljal vse najbolj umazane trike, da je v protivno gibanje infiltriral provokatorje, ki so sejali paranojo in predvsem črnice podžigali k nasilnim akcijam, da je svojim infiltrirancem naročil, naj uspravajo Freda Hamptona, vodjo Črnih panterjev, da bi ga lažje ubili, da je imel dosjeje o spolnih navadah javnih oseb

in da je dal Martinu Lutherju Kingu poslati povsem lunatično »anonimno« izsiljevalsko pismo: Naredi samomor, ali pa bomo razkrili, da varaš ženo!

Vlomilcev niso nikoli dobili. Niti med vlomom – niti po njem. Izginili so, izpareli, sprhneli. Vlom, ki je spremenil Ameriko (in ki sta ga popisala knjiga *The Burglary: The Discovery of J. Edgar Hoover's Secret FBI* in dokumentarec 1971 iz leta 2014), je bil vlom stoletja. Kako to, da je uspel? Kje so bili varnostniki? Kje so bile policijske patrulje? Kje so bili efbiajevci? Nič, vsi so

gledali televizijski prenos boksarskega »Dvoboja stoletja« iz Madison Square Gardna: Muhammad Ali vs. Joe Frazier. In vlomilci so računali prav na to: da bodo tedaj vsi gledali »Dvoboj stoletja«. Da bodo vsi pred televizorji. In to dobesedno vsi: vsa Amerika. Ves svet. Ko je boksal Muhammad Ali, je bil vedno idealen trenutek za rop – vsi so gledali Alija. Ko sta plesala Fred Astaire in Ginger Rogers, so vsi gledali njega, ne pa nje. Ko je boksal Ali, so vsi gledali njega, ne pa njegovega nasprotnika. Če bi bila njegova nasprotnica Raquel Welch, bi še vedno gledali njega.

V Madison Square Gardnu je bil njegov nasprotnik Joe Frazier, svetovni prvak v težki kategoriji. Muhammad Ali, eks Cassius Marcellus Clay, fant iz Louisville (Kentucky), vnuk sužnja, je hotel nazaj naslov svetovnega prvaka, ki so mu ga leta 1967, po treh letih, odvzeli, ker ni hotel v vojsko in Vietnam. Jasno, odvzeli so mu ga brez boja, tako da do 8. marca 1971 ni izgubil niti ene same profesionalne borbe. Frazier ga je končno premagal – po točkah.

Toda Ali tistega 8. marca ni imel pojma, da so vlomilci odnesli tajne dosjeje, ki bodo kmalu razkrili, da je FBI stalno nadzoroval tudi njega. Njegov dosje je bil zajeten, v njem pa je bilo vse, od šolskih spričeval do prepisov njegovih gostovanj v TV-šovu Johnnija Carsona. FBI je spisal njegovo biografijo – podrobno, pedantno in pikantno, z vsemi dramatičnimi in emocionalnimi vrhunci. Ali bolje rečeno: FBI je napisal scenarij, ki ga je bilo treba le še posneti. Kar je manjkalo, so lahko potegnili iz Alijevega zajetnega dosjeja, ki ga je – v okviru tajne operacije »Minaret« (1967–1973) – skompilirala Nacionalna varnostna agencija (NSA), tedaj še precej anonimna in daleč od filmskih oči. Celo sovjetski premier Leonid Brežnjev je vohljajal za njim: »Hočem vedeti več o njem. Kdo je ta človek?«

Muhammad Ali je izgledal kot Duke Anderson (Sean Connery), nekdanji zapornik in nepopravljivi vlomilec, ki hoče v Lumetovih **Andersonovih trakovih** (The Anderson Tapes), posnetih leta 1971, oropati rezidente nekega luksuznega manhattanskega kompleksa, a ugotovi, da mu vsi –

FBI, finančna policija in druge vladne agencije – prisluškujejo in da so tudi vsi ljudje, s katerimi prihaja v stik, ozvočeni. Je pa res, da bi Ali lahko slutil, da je prestreljen, navsezadnje, bučno in burno je nasprotoval vietnamski vojni (»Noben vietkongovec mi še ni rekel črnih«). Številni so tedaj nasprotovali vietnamski vojni, toda Ali je bil problem. Bil je čeden, seksi, graciozen, atraktiven, fotogeničen, kinetičen. Gostobeseden, homerski, karnevalski in luciden. Prvi reper. »I am the greatest, I am the champ, he is a chump.« Boksar št. 1. Svetovni prvak v paradni kategoriji. Superman. Metulj, ki je pičil kot čebela. »I'm so mean I make medicine sick.« Neobvladljiv in nepredvidljiv. Hipster, ki ni hotel stati v vrsti. Nepremagan in nepremagljiv. Največji. *The Greatest*. V dokuju **A.K.A. Cassius Clay** (1970) gre retorično in fizično zelo daleč, da bi o tem prepričal tudi svojega trenerja Cusa D'Amata. Ni imel obraza boksarja, temveč obraz, ki obraz boksarja le igra. Toda obraza mu niso mogli spremeniti. In ko je Sonnyju Listonu leta 1964 spremenil obraz (in postal *champ*), je vpil: »In pogledajte mene – še vedno sem lep!« Liston je bil *chump*. Vedno ga je klical Clay, nikoli Ali. In ko je Listona leta 1965 – v novi borbi – položil, je vpil: »Vstani in se bori, reva!« Kot da bi igral v svojem filmu.

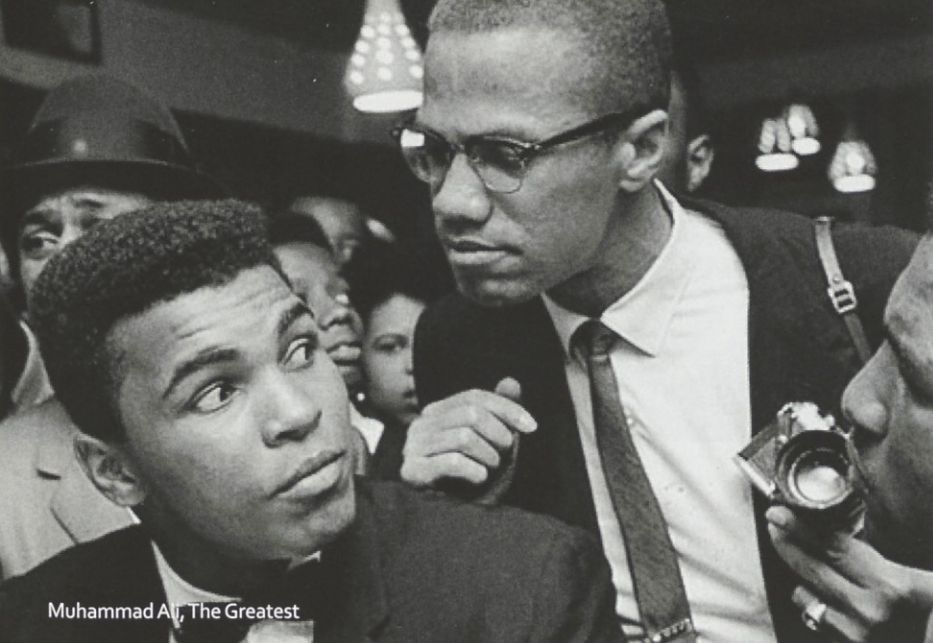
Ja, Ali je bil zapeljiv. Magnet. Stroj za zapeljevanje – kot Vidalova *Myra Breckinridge* (1968). In prav zato je bil tak problem: ker je bil zapeljiv in magneten. Oblasti so se bale, da bo na »temno stran« – na stran protivojnega gibanja, med protestnike – pritegnil tudi druge, množice, predvsem mladino, belsko mladino. Drugače kot ostali športni zvezdniki, ki političnih vprašanj, dilem in kontroverz nočejo komentirati, je politiko vedno komentiral. Boks je prelevil v postšeksipiranski ulični teater – iz njegovih ust so leteli grafiti, ki so se kar lepili. »Boks je le danes, moj obraz pa je za vedno.« Elvisu Presleyju je rekel: »Elvis, če boš hotel ostati velik, boš moral peti ali umreti. Jaz bom velik za vedno.« Celo papež je hotel njegov avtogram. In ga dobil.

Muhammad Ali je bil kot Debbie Harry, pevka ameriškega punk benda Blondie, ki ni izgledala kot tipična punkerica.

Au contraire: bila je lepa, seksi, bleščeča, fotogenična, atraktivna, mamljiva – zapeljiva. In magnetna. Strah in trepet staršev, ki so se bali, da bo zapeljala in pretentala njihove otroke ter jih spreobrnila v transgresivne punkerje. Filipinski diktator Ferdinand Marcos mu je rekel: »Če bi bil Filipinec, bi te moral ustreliti.« Muhammad Ali je odkril transgresijo, v kateri je užival tako kot Harry Houdini v iluzionizmu.

In če kaj, potem je bil Ali prav iluzionist. Sloviti »Ravs v džungli«, alias *Rumble in the Jungle*, ki ga je leta 1974 v Kinšasi (tedaj Zaire) soočil z Georgeom Foremanom, novim svetovnim prvakom (leto prej je v drugi rundi položil Joeja Frazierja), je bil učna ura iluzionizma. David Spanier je v *Totalnem pokru* (Total Poker, 1977), ki velja za eno najboljših knjig o pokru, »Ravs v džungli« opisal kot perfektno partijo pokra, v kateri je Muhammad Ali ves čas in na vse mogoče načine blefiral, da ima v rokah slabše karte kot Foreman, toda le zato, da bi prikril, da ima v rokah boljše karte, poker asov. Kdor je gledal to borbo (ali kakega izmed dokujev, bodisi **Ravs v džungli** iz leta 1974 ali **Ko smo bili kralji** iz leta 1996, ali pa bral Mailerjevo knjigo *The Fight* iz leta 1975), ve, da je Ali okrog Foremana le poplesaval kot duh ali pa ga je potegnil in prilepil nase, med vrvi (»rope-a-dope«), kjer je ta potem mahal in tolkel, bolj ali manj v prazno, tako da je izgubljal energijo in moč. Ali, ki se je delal, da mu ni nič, ga je utrujal in obenem podžigal: »Rekli so mi, da znaš udariti, George!« Foreman je tekal za njim – in na koncu omagal.

Foremana, nabitega, miščastega, surovega, impozantnega, zastrašujočega silaka, ki je slovel po ubijalskem udarcu, je podrl Alijev pik. »I am a great performer, I am a great performer,« je vpil, ko je mlel Listona. To bi lahko vpil tudi, ko je mlel Foremana. Tako ga je utrudil, izčrpal in izmučil, da je na koncu zadoščal le še pik. Ker je vedel, da je Foreman ubijalski stroj (dominator, terminator), proti kateremu se je nemogoče boriti z direktno akcijo, se je proti njemu boril z izogibanjem akciji. Z baletom. »Moj Bog, Ali se res bori z nogami,« je dahnil baletni maestro Balanchine.

Muhammad Ali, The Greatest

Namesto spektakla je izbral gverilo. Namesto ekscesa je izbral slog. Namesto nasilja je izbral modernistično meditacijo. Namesto realizma je izbral abstrakcijo. Namesto maksimalizma je izbral minimalizem. V tistem ringu je izgledal kot Malevičev Črni kvadrat, ali bolje rečeno: nasilje – boks, direktno akcijo – je le sugeriral. Tako kot Michael Mann v *Lovcu na ljudi* (Manhunter, 1986). Kaj se zgodi, ko psihopatski Francis Dollarhyde – alias »Tooth Fairy« – v pest dobi svojo žrtev? Lahko si le mislimo. Mann je to prepustil naši imaginaciji. Muhammad Ali pa je naši imaginaciji prepustil to, kaj bi se zgodilo, če bi ga v pest dobil Foreman.

Zato ne preseneča, da je *Alija* (2001), filmsko biografijo Muhammada Alija, režiral prav Michael Mann, ameriški transcendentalist, ki je nasilje vedno prezentiral kot postmodernistično meditacijo o nasilju, eksces pa kot abstrakcijo. In ko gledate njegove filme, bodisi *Vročino* (Heat, 1995), *Tatu* (Thief, 1981), *Lovca na ljudi* ali *Stranske učinke* (Collateral, 2004), vidite moške, ki jih stiskajo ekstremna tesnoba, odtujenost, osamljenost in paranoja, le da so vedno zelo *chic*. Njegovi

gangsterji, morilci in roparji vedno mislijo na eleganco in imidž – brez imidža, sloga, elegance jih ni. (Mann je produciral tudi TV-serijo *Miami Vice*, ki je moške povezala z eleganco, imidžem, poziranjem, dizajnom in glamurjem.) Brez glamurja ne morejo misliti. Če niso urejeni, izgubijo stik z definicijo moškosti – in če izgubijo stik z definicijo moškosti, izgubijo življenje. Mar ni natanko tako nastopal Ali, ko se je v Kinšasi soočil s Foremanom? Moral je urediti svojo moškost, da bi se zaščitil pred ubijalsko pestjo – moral je najti slog, ki ga bo varoval pred *knockoutom*, smrtjo.

In zdaj se spomnite trilerja *Stranski učinki*, v katerem se temnopolti taksist (Jamie Foxx) sooči z ubijalskim strojem, poklicnim morilcem (Tom Cruise): nočni Los Angeles je njun ring. Taksi, ki optično, kartografsko, melanholično polzi skozi ekspresivno, neonsko, geometrično, ekstatično, hiperrealistično losangeleško noč, postane svet zase, kolekcija utopičnih metatrenutkov – kot Muhammad Ali. Toda ta taksi postane tudi sublimni oder, na katerem se odigra vojna dveh definicij moškosti – tiste, ki jo

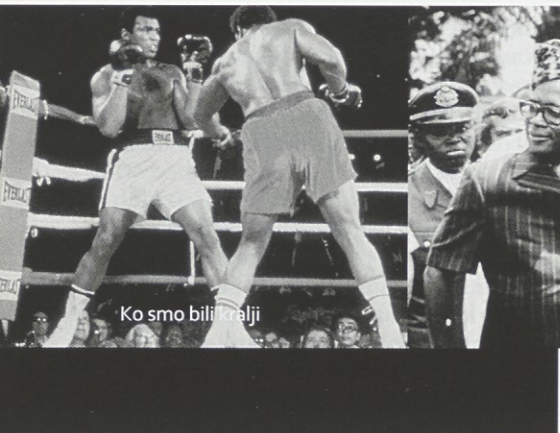
lahko odreši le nasilje (Črni panterji), in one, ki jo lahko odreši le dobro koreografirano, precizno zrežirano nenasilje (Martin Luther King). Cruise vs. Foxx. Nation of Islam Vs Malcom X. Foreman vs. Ali.

Stranski učinki izgledajo kot abstrakcija »Ravs v džungli«, kot stranski učinki *Alija*, ki ga je Mann posnel tri leta prej. Film se konča prav leta 1974, v Afriki, z »Ravsom v džungli«, začne pa se 10 let prej, ko je Ali (Will Smith), tedaj še Cassius Clay, zmlel Listona, postal svetovni prvak in pompozno kriknul, da je največji. In najlepši. Kar je kasneje priznal tudi Foreman: »Ni le čeden, temveč lep.«

In Mann potem Alija lovi pri soul seksu, plesu v ringu, prebijanju skozi megle diskriminacije, spreobračanju v islam, bojkotiranju vojaškega vpoklica, nasprotovanju vietnamski vojni, kazenski izgubi naslova svetovnega prvaka, opotekanju v Madison Square Gardnu in *comebacku*. V ringu mu je bilo lažje kot zunaj ringa. V ringu se je upiral boksarskim klišejem, da bi se z bojem proti drugim črnim boksarjem – »bratom« – pripravil na upor zunaj ringa, na boj z ameriškim snom, to centrifugo kolonialne preteklosti, neokolonialnih fantazij, segregacije, belske predupravičenosti in integracijske gravitacije, kar je verjetno tudi odgovor na vprašanje, kaj ga je tako žrlo in kaj ga je gnalo v mučeniški performans, v stalno spogledovanje s katastrofo.

Ni se opravičeval. Nikoli. Če bi se opravičeval za svoj uspeh, bi bilo tako, kot da bi se opravičeval za svojo osvoboditev. Če bi nastavlil drugo lice, bi bilo tako, kot da ne boksa za svobodo. Belcem je vedno sporočal: glejte, kako polagam »brate«! In če že »brate« polagam s tako brutalno lahkoto, kako bi položil še le vas!

Toda Mann se ne pretvarja, da ga razume. Ali – plesalec, igralec, šarmer, komik, strateg, melanholik, ekshibicionist, mistik, fantazist, maratonec, vandal, hipnotizer, transformer, središče veselja, dionizični moralist, transcendentalni narcis, heglovski klasicist – ni bil Rocky. Bolj je izgledal kot Jake LaMotta z razlogom,

kot radikalizirani Jake LaMotta. Oblasti so se bale, da bo pičil. Bil je nevaren. Ali kot v Kleinovem zakulisnem dokuju **Muhammad Ali, The Greatest** (1975) dahne Malcolm X: »Če bi se začeli ljudje identificirati s Cassiusom, bi bilo nenadoma vse polno črncev, ki bi govorili – jaz sem največji!« Malcolm X so ubili nekaj dni kasneje, Martina Lutherja Kinga pa nekaj let kasneje.

Muhammada Alija je ring politično izoliral in omejil, so mislili. Ring ga je v resnici osvobodil – in mu dal politično moč. Prenesel je udarce. Bil je kost, ki se je zataknila v »duhu« Amerike. V ringu je izgledal kot prvi temnopolti ameriški predsednik, ki pa se boji, da bodo belci v njem – kljub njegovi

integriteti, kljubovalnosti in šampionski karizmi – vedno videli le črnca, pa četudi se z njim lažje identificirajo kot z Listonom, Foremanom in Frazierjem. V dokuju **The Trials of Muhammad Ali** (2013) lahko ta strah – »still a nigger« – slišite iz njegovih nervoznih, parkinsonovskih ust, potemtakem iz ust, ki so leta 1967 oznanile: »Bil sem edini boksar v zgodovini, ki so ga ljudje spraševali to, kar sicer sprašujejo senatorje.«

Film se konča 1974. Leto kasneje je Ali v Manili – **Thrilla in Manila** (2008) je doku o tem – zmllel Joeja Frazierja in ostal svetovni prvak, leta 1977 pa je v **Največjem** (The Greatest), ki ga je po njegovi istoimenski avtobiografiji

posnel Tom Gries (med snemanjem je umrl, tako da ga je dokončal Monte Hellman), igral samega sebe, Največjega.

Njegovih velikih borb z Listonom, Frazierjem in Foremanom ni bilo treba posebej snemati – vključili so lahko kar arhivske posnetke. Kot pravi oni žurnalist v Fordovem **Možu, ki je ubil Libertyja Valancea** (The Man Who Shot Liberty Valance, 1962): »When the legend becomes fact, print the legend.«

Naslednje leto ga je detroniziral Leon Spinks, fant iz geta, toda Ali, kralj suspenza, je takoj zatem detroniziral njega – in še tretjič postal svetovni prvak. Da bi svetovni prvak postal še tretjič, je moral najprej izgubiti. Tik pred borbo je rekel: »Veste, če bi ga v prvi borbi premagal, tega sploh ne bi nihče opazil. Imel je le sedem borb, bil je nihče. Zato sem vesel, da je zmagal. To je popoln filmski prizor. Ne moreš napisati boljšega filma, kot je to. To je to. To sem potreboval. Tekmo. Hazard. Ali lahko stari prvak še tretjič osvoji naslov? Pomislite: tretjič. Zmagaj ali umri. In veste, kaj me spravlja v smeh? To, da gre za istega tipa. Razlika je le v tem, da ima zdaj osem borb.«

Musliman, ki je verjel v resurekcijo. Hotel je biti čudež. Bil je hiter. Iluzionist. Hiter kot duh brez kosti. Z nasmehom, ki je ustavil stoletje. In če bi živel še tisoč let, ne bi mogel prebrati vsega, kar so napisali o njem. Če bi živel še tisoč let, ne bi mogel prebrati vsega, kar je rekel. Če bi živel še tisoč let, ne bi mogel prebrati svoje biografije.

